

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Матвійчук М.А.

старший викладач,

Національний університет «Острозька академія»

ІОАННІКІЙ МАЛИНОВСЬКИЙ ПРО ПАТРОНАТ ЯК СКЛАДОВУ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ КОНЦЕПЦІЇ

Академіком І. Малиновським у 20-х роках ХХ ст. була виокремлена та цілісно представлена читачеві концепція пенітенціарної справи, відмінна від тодішньої державної своєю науковістю, гуманним змістом, та поєднаною з особистим досвідом ув'язнення. Складовою такої пенітенціарної концепції був і патронат.

І. Малиновський зауважував, що для злочинця, який відбув покарання, умови складаються як найнесприятливіше, часто саме тоді, коли він виходить з ув'язнення на волю, і це підштовхує його до вчинення нового злочину, роблячи рецидивістом. Тому, потрібно усунути ці умови, підтримати звільненого з ув'язнення, допомогти йому саме в цей критичний для нього час. Правильну пенітенціарну систему, як зазначав учений, треба доповнити так званим патронатом, тобто закладами, що поставили за мету своєї діяльності допомогти звільненим з місць ув'язнення. Оскільки тут потрібна зацікавленість справою, відданість, любов до справи, то більш придатними будуть «добровольці з громадянства», аніж органи урядові, які схильні ставитися до справи по казенному, тобто, формально. Але в той же час допомога та сприяння з боку уряду можуть сприяти діяльності приватного товариства та забезпечувати його успіх [1, с. 208–210].

У цьому контексті, вчений наводив приклад Бельгії, де патронати є урядовими установами, та свідчать швидше проти урядової системи. Та, приклад Англії, де організації для допомоги звільненим злочинцям, засновані часто з офіційної ініціативи, але підтримуються громадськістю, і це дає таким організаціям добровільних робітників,

та свідчить на користь змішаної системи. Таку ж змішану систему передбачало і радянське законодавство. Зокрема, «Організацію допомоги звільненим з місць ув'язнення, як зазначено у ВТК РСФРР, здійснює ГУМУ та його місцеві органи на основі широкої співучасті в ній радянських, професійних і партійних органів» [2, с. 5]. Так, у Харкові було організовано з ініціативного гуртка громадських робітників товариства «Долой Преступність». Спочатку, в планах передбачалося створити товариства в великих містах України – Києві, Одесі, Дніпропетровську, а потім, на підставі досвіду, і в інших місцевостях України.

Безумовно, патронат передусім повинен надавати матеріальну допомогу. До того, щоб уникнути спокуси, як зазначав І. Малиновський, цю допомогу краще надавати в натурі, а не грошми. Так, коли звільнений з місць позбавлення волі бажає виїхати на батьківщину й немає коштів на переїзд, йому треба купити квитка; коли немає притулку, немає коштів на харчі, дати притулок. Нагодувати. Далі, дати одяг, взуття, необхідні для роботи матеріали й інструменти, надати медичну допомогу тощо. І в той же час, важливе значення має моральна допомога. Тут важливо підтримати звільненого з ув'язнення, підбадьорити, вселити віру у власні сили, дати добру пораду, при потребі – юридичну, знайти роботу, поручитися, коли потрібно. Але приміщення і продукти харчування даються не безоплатно, а на пільгових умовах; щоб придбати необхідні речі домашнього вжитку, йому може надаватися позика. Це означає, що підтримка, яку дає патронат, не є благодійництвом або ласкою, а це соціальний обов'язок, виконаний тому, що він необхідний для трудового співжиття у суспільстві [1, с. 210–211].

Можливим є надання індивідуальної допомоги, тобто такої, яка надається окремим особам, індивідуально, у ті й формі, в якій вона потрібна.

Можлива допомога колективна, тобто така, що надається цілим групам, в однаковій формі. Перша форма колективної форми допомоги – притулки, де б в'язні, що вийшли на волю могли тимчасово знайти місце проживання, продукти харчування і роботу [1, с. 211].

І в той же час, притулки, якщо їх засновано тільки для звільнених з місць ув'язнення, певною мірою є повторенням таких місць

ув'язнення: тому що там злочинці, які відбувають ув'язнення, тут ті самі колишні злочинці, що вже відбули ув'язнення. І коли звільненому злочинцеві важко знайти заробіток через те, що суспільство з упередженням, недовірливо ставиться до нього, то факт перебування його в притулку, підкреслюючи його злочинне минуле – збільшує ці труднощі, перешкоджає знайти постійний заробіток.

Так, у Англії, наприклад, поруч з товариствами патронатів у вузькому розумінні, що допомагали виключно звільненим із місць ув'язнення, існували інші товариства, що допомагали взагалі усім, хто бідує, в тому числі звільненим із місць ув'язнення злочинцям (Товариство «Армія Спасіння»). У Німеччині – це були так звані робочі колонії (зокрема робоча колонія для безробітних у Вестфалії у 1887), а згодом не лише для безробітних, а й для усіх, хто бідував, в тому числі ув'язнених. У Швейцарії Herder'ову колонію для усіх безробітних і для колишніх в'язнів [1, с. 213].

За своєю ідеєю патронат – це заклад, покликаний боротися зі злочинністю допомогою й підтримкою несталих елементів суспільства. Отже, діяльність патронатів повинна поширюватися на всіх, хто потребує допомоги й підтримки, щоб запобігти можливості з їхнього боку вступити до лав злочинців незалежно від того, чи були вони позбавлені волі чи ні. І, щоб підтримати звільненого злочинця, потрібно допомогти йому, потрібно знати його. Дізнатися про в'язня можна через адміністрацію місць ув'язнення, але цього не достатньо, так як потрібні особисті безпосередня спостереження. І як слушно з цього приводу зазначав І. Малиновський, членам патронатів має бути наданий вільний доступ до місць ув'язнення, аби вони могли знайомитися з в'язнями, і це варто закріпити у ПТК, і також доповнити його наступним: представники патронатів припускають до деякої участі в управлінні місцями ув'язнення, їхніх уповноважених включено до числа членів Розподільчих комісій, треба включити їх і до складу Наглядових комісій. Подібно до того, як управління місцями ув'язнення повинно бути збудовано на системі централізації, так само повинна бути об'єднана система патронатів. Осередок, що об'єднує, необхідний на те, щоб був зв'язок між окремими патронатами, щоб патронати могли співпрацювати між собою, це сприятиме поширенню ідей патронату, розробить вдосконалені способи в їх роботі [1, с. 213–214].

Окрім того, патронат має утримати звільненого від вчинення нових злочинів, тобто має взяти на себе турботи про сім'ю ув'язненого, своєчасно давати їй можливу допомогу, підтримку й не допускати її руйнування. У цьому найбільше має полягати «допомога незаможним ув'язненим», про що зазначається у ВТК (арт. 228 ВТК РСФРР [2, с. 37], арт. 177 ПТК УРСР [3, с. 138] та 213 БРСР).

Немає сумніву, що позбавлення волі надто боляче б'є по родині злочинця в тому випадку, коли він був за годувальника в сім'ї, коли його особистий заробіток був або за єдине, або ж головне джерело її матеріальних засобів для існування. Тоді родина наражається на весь жах злиднів, холоду і голоду.

Так, П. О. Кропоткін на підставі власних в'язничних спостережень зробив висновок, що «в'язниця являє собою кару, що карає людей цілком невинних більш суворо, ніж самих засуджених» [4, с. 359–360]. І. Малиновський поділяв таку позицію, і зазначав, що «родина залишається напризволяще, а вироки судів, по суті накладають на цілком невинних людей всілякі страждання, здебільш гіркіші за ті, які спадать на самих засуджених. Адже засуджений пристосовується, звикає, стає нечулим... Але чого зазнають під час його ув'язнення його дружина й діти, люди ні в чому невинні? Закон карає їх жорстокіше, ніж самого злочинця» [1, с. 213].

Ідеї видатного українського вченого щодо необхідності інституту патронату як складової пенітенціарної справи були актуальними у радянські часи, ба більше, окремі його ідеї можуть бути спроектовані на кримінально-виконавче законодавство і сьогодні.

Список використаних джерел:

1. Малиновський О. О. Радянські поправчо-трудові установи порівнюючи з буржуазними тюрмами. Всеукраїнська Академія Наук. Збірник Соціально-Економічного Відділу. № 16. У Києві. 1928. 227 с.

2. Исправительно-трудовай кодекс РСФСР. Оттиски из «Бюллетеня № 10» II сессии ВЦИК XI созыва. Москва-Кремль : Издание ВЦИК, 1924. 41 с.

3. Поправно-трудовай кодекс. Видання виправно-трудового відділу НКВС УСРР. 1926, 146 с.

4. Кропоткин П. А. Записки революционера. Москва : Московский рабочий. 1988. 544 с.